

Àngel Vallverdú
.....
Daniel Vilarrúbias

Moviment associatiu català i patrimoni festiu: visió crítica

Intèrpret de flabiol i
tamborino

.....
Historiador de l'art

Durant els darrers trenta anys ha estat possible observar certs canvis importants en el panorama festiu tradicional català deguts, en bona part, a la satisfacció de necessitats socials. En efecte, l'anomenada cultura tradicional i popular ha estat una via de refugi i evasió d'una magnitud immensa. El problema és que aquestes vies s'han exhaurit. I, per si fos poc, l'interior o el rerefons d'aquesta cultura se n'ha ressentit, i no pas poc.

L'article que teniu a les mans, més que un receptari per a solucionar els problemes de la cultura tradicional i popular, és una crida a la reflexió i al debat dient en veu alta allò que molts (nosaltres també) fins ara només ens havíem atrevit a dir amb la boca petita i en cercles reduïts, una crítica de la situació actual i de com s'hi ha arribat partint de dues premisses:

1. El moviment associatiu i el seu teixit ha estat un dels motors que ha dinamitzat la societat del nostre país.

2. Naturalment, no tot s'ha fet malament o, més ben dit, vistes les circumstàncies de cada moment no es podia fer d'altra manera.

I aquesta crítica la fem a partir d'alguns exemples concrets que de cap manera exhaureixen la casuística, però que ens semblen il·lustratius del tema que ens ocupa, una problemàtica que, en ple 2014, ens sembla que no pot esperar més de ser tractada, analitzada i sobretot, debatuda i contrastada entre els diversos actors del moviment global del calendari festiu català.

Popular? Tradicional? Patrimonial?

1. A partir d'ara evitarem, en la mesura que ens sigui possible i de manera deliberada, l'ús de la paraula *cultura* pels greus problemes que comporta.

'Tradicional i popular'¹ és una etiqueta que s'aplica a certs àmbits de l'activitat humana, molt generalment ludicofestiva, en el sentit de posar en valor tota aquesta acció social i tot l'aparell que li és associat. Aquesta valorització, que ha estat portada a terme unes vegades pels seus mateixos actors 'a peu de trinxera' per tal de reivindicar-se davant del poder polític i econòmic, i unes altres per aquest mateix poder per tal de guanyar-se la fidelitat d'aquells actors, ha acabat per entrar en conflicte amb la seva pròpia essència, en un procés de retroalimentació mútua, davant d'un públic que ha restat algunes vegades ben aliè a tot el fenomen, limitant-se a consumir el producte que, a la manera de les *performances* s'ha trobat al carrer, fos qui fos el promotor i la motivació que hi hagués al darrere.

2. Entesa com a moviment, no pas com a època.

'Tradicional' és un qualificatiu, paradoxalment, rabiosament contemporani que comença a entrar en joc amb la modernitat² tardana, quan hom s'adona de l'existència d'una sèrie de pràctiques i objectes pel seu exotisme o bé pel fet de poder-los atribuir unes qualitats essencials i identificadores. Fou un instrument magnífic per al Romanticisme per trobar allò que era exòtic a casa mateix, sense necessitat d'anar a l'altra punta de món a prendre mal per trobar quelcom que agradés a les elits cultivades. Així, el pagès que cantava cants de regust arcaic mentre segava era un objecte cobejat (tan el pagès com el propi cant) com a mostra de l'Arcàdia idíl·lica

i prístina que havia estat la mateixa societat, llavors ja corrupta per la industrialització i la urbanització, per bé que és probable que aquell cant no fos altra cosa que un *contrafactum* d'una contradansa de moda emanada dels més selectes salons de ball de la capital.

'Popular' seria un afegit a l'etiqueta 'tradicional' encara més recent amb el qual s'ha volgut posar èmfasi a la condició d'aïllat d'una 'tradicció' cultivada i emanada pel 'geni popular' que tan agradava als nostres folkloristes de principis de segle xx.

Així, doncs, als nostres dies hem assumit que 'tradicional i popular' és un valor afegit de certes pràctiques humanes que han tingut una continuïtat en el temps i que són mereixedores d'un cert nivell d'atenció i protecció. Nosaltres ens ho hem cregut no tant pel seu valor intrínsec, ja que no en tindria més que el costum més insignificant i irrellevant que us pugui passar pel cap, sinó perquè es tracta d'obres (culturals) que han resistit el pas del temps i tota mena de vicissituds. Patrimoni, en definitiva.

Més avall criticarem la consideració com a «immaterial» del patrimoni cultural i ens decantarem per considerar-lo plenament material atès que prové de cossos, persones, totalment materials i, en aquest sentit, per nosaltres, el patrimoni té la mateixa condició.³ Arribats a aquest punt, podem equiparar la consideració com a patrimoni 'material' d'edificis, pintures, escultures, obres literàries i tantes altres manifestacions humanes que, en efecte, poden obtenir consideració en detriment d'altres que, al contrari, no l'obtindran.

En efecte, ens trobem en un temps d'extremes contraposats en què penjant-se l'etiqueta 'tradicional i popular' sovint ha passat bou per bèstia grossa i s'ha legitimat qualsevol producte un cop s'hagi posat sota aquest paraigua meravellós; gegants, danses i imatgeria festiva infecta i fets de qualsevol manera han depauperat el panorama festiu català en uns atacs d'ignorància creativa sense precedents, tot amb el beneplàcit, per no dir complicitat, d'allò que certes elits il·lustrades han anomenat 'teixit associatiu', revestint d'atributs (de vegades

Ens trobem en un temps d'extremes contraposats en què penjant-se l'etiqueta 'tradicional i popular' ha passat bou per bèstia grossa.

3. Hom pot al·legar que un cant no és material, com si l'aire necessari per a emetre el so (oxigen, nitrogen i altres gasos) no ho fos, com si l'aparell fonador i l'aparell respiratori que l'ha produït no fos material, com si el cervell que ha donat l'ordre al sistema nerviós per a accionar tot aquell aparell no fos material. Les persones són materials i sense persones no hi ha patrimoni.

4. En la línia del 'força, valor i seny' casteller o de la 'dansa nacional' de la sardana.

Una altra cosa pitjor encara que la fotocòpia és la creació espontània sense saber ni què es fa.

sobrehumans) el poble ras que ho porta a terme i trobant valors transcendents on no n'hi ha.⁴

Des de fa uns anys, de tot se n'ha dit cultura tradicional; després es veié que realitzar còpies —per posar un exemple— de la Patum de Berga al propi nucli de població, sense abans haver entès ni el rerefons ni la causa d'existir del model referenciat, pot esdevenir una arma de doble tall, coltell que talla per tots els costats i, per tant, fa mal a qui l'empra. I, sense adonar-nos-en, es produí un greuge que no és pas menor al patrimoni cultural local. I lluny de posar-hi remei, es cregué en una democratització, a parer nostre mal entesa, i es començà a parlar de cultura popular; però la tradició es funda en el llegat i la reiteració periòdica, i les fotocòpies, de tradicionals, no en tenen res. També volem creure que hom no podia preveure les conseqüències de la ferida produïda pel coltell de doble tall a les nostres mans.

Una altra cosa pitjor encara que la fotocòpia és la creació espontània sense saber ni què es fa. Aquest cas ha tingut una representació paradigmàtica en les anomenades 'batucades'. I la barreja d'aquest tipus creatiu amb l'anterior de la fotocòpia es pot veure molt clarament representat en els habituals balls de la polca d'Ours en acabar les actuacions castelleres. Tot això instituït en poquíssims anys a una velocitat realment vertiginosa que fa que sigui impossible d'aturar. Les xarxes socials hi han jugat un paper preponderant, però sobretot ha estat el model festiu de recent incorporació el qui ho ha vehiculat.

Festum-ludum

Parlant de la festa entesa únicament com un joc de distracció, hem de veure que aquesta queda inevitablement coixa d'una pota que és la que li donava sentit. El joc és inherent a l'home, però la festa (*festum*, no solament *ludum*) va més enllà. L'actor que participa d'aquest model recent actua impulsat per aquesta visió exclusivament —o principalment— ociosa de la festa perquè no es planteja —i s'hauria de plantejar— una pregunta que és clau. Per què ho faig? Per a lluir-me?

¿Perquè em vegin pel carrer com si fos la rua de Carnestoltes?
 ¿Per passar l'estona? ¿Perquè vull continuar acomplint amb un ritus que els meus avantpassats contragueren com a compromís? ¿Perquè vull mantenir aquest lligam amb ells? ¿Per construir la meua identitat i la de la comunitat?

És difícil sostenir que aquella festa realitzada únicament per a passar-s'ho bé sigui realment un element de valor en si mateixa. Per molt que la manifestació festiva que hi faci aparició també l'hagués tingut, ben segur que en tenia també d'altres, que es deuen haver anat diluint o menystenint. Si una manifestació o un element d'expressió festiva s'ha tret de context, el seu valor disminueix en picat, sense que la majoria de persones d'avui dia s'adonin d'aquest fet. Perquè en el món de les tradicions, els contextos són la meitat del valor immaterial dels elements respectius a valorar.⁵

Vegem-ne un exemple: no és el mateix fer cistells perquè la gent encara els utilitza per anar-hi a recollir verdures que fer cistells a un preu major per a comercialitzar-los als turistes com un objecte artesà i d'alt valor decoratiu. En el segon cas, els cistells s'han folkloritzat i 'patrimonialitzat', però com a objectes aïllats. Si a més els posem de moda com a objecte desitjat —en aquest darrer cas la cistelleria hauria adquirit un nou ús si és que s'afegeix als de sempre, o hauria derivat cap a un ús diferent si roman solament el nou—, podem arribar a produir-los de manera més industrial amb fibres sintètiques i tindríem cistells, però no serien de vímet ni serien per als usos originaris que els donaren un context de producció i una raó d'existir. Els cistells tindrien la seva existència garantida, però la cistelleria hauria mort.

Només cal veure el cas de la festa major de Cardona portada a la plaça de Sant Jaume de Barcelona enguany mateix per Santa Eulàlia. Ben pocs valoraren, a part dels cardonins que hi assistiren, què hi feien aquells vuit vailets del ball de bastons amb uns bigarrats vestits i simples coreografies, que hi anaren sense la Mare de Déu del Patrocini —de la qual són els patges—, que és qui els dóna ple sentit i valor simbòlic i identitari. L'espectacle ofert no podia anar més enllà de l'aspiració estètica per la curiositat de fer-ne la representació

5. I diem immaterial, per entendre'ns, en el sentit de la tan de moda Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial de la UNESCO, que no deixa de ser una fal·làcia atès que el 'patrimoni cultural' no és quelcom eteri que floti en l'aire i que sigui aprehensible per qualsevol que el vulgui fer seu. La confusió aquí és greu quan es diu el següent:

«S'entén per 'patrimoni cultural immaterial' els usos, les representacions, les expressions, els coneixements i les tècniques [...] que les comunitats, els grups i, en alguns casos, els individus reconeguin com a part integrant del seu patrimoni cultural. Aquest patrimoni cultural immaterial, que es transmet de generació en generació, és recreat constantment per les comunitats i els grups en funció del seu entorn, la seva interacció amb la naturalesa i la seva història, els infon un sentiment d'identitat i continuïtat i contribueix, per tant, a promoure el respecte a la diversitat cultural i la creativitat humana.»

(segueix)

(5. segueix)

Llavors, com pot ser que un castell sigui immaterial? Un ball de bastons és immaterial? En tot cas, caldria incidir més en el fet que la cultura, entre altres coses, és una propietat de l'acció social que es crea i recrea contínuament. Sense interacció social no hi ha cultura i sense persones no hi ha interacció social. El 'patrimoni' no existirà sense persones. Què hi ha de més material que una persona?

L'associacionisme és alhora salvació i perdició per a molts elements festius.

fora del seu «hàbitat natural», a la capital, el lloc destinat a la confluència on cal anar per existir.

D'altra banda, han agafat gran rellevància la socialitat i la comensalitat associades al moment performatiu de la festa. Tot i que no neguem que aquesta socialitat i comensalitat sempre han anat lligades a la pròpia festa, des de fa trenta anys s'han convertit moltes vegades en el veritable motiu de participació dels actors. Estem cansats de sentir (i veure) que les trobades (de gegants o d'allò que vulgueu) només són una excusa per anar 'a fer l'arròs' amb la família i veure el país de franc, o que les reunions de les juntes (de coordinadores o associacions) es fan en realitat davant d'un bon esmorzar de cullera i fesol.

Model associatiu

De manera general, per reivindicar-se davant de la classe política, els nous actors del panorama ludicofestiu català han creat una sèrie d'institucions per a vehicular l'obtenció de recursos des de l'Administració pública, la qual, en veure el moviment que es gestava, s'abonà molt de pressa a prestar aquest servei.

L'associacionisme és alhora salvació i perdició per a molts elements festius. Erigir-se en entitat vol dir entrar a la roda d'un cercle viciós: sovint, no hi ha més remei quan cal sostenir aquella activitat festiva de valor local. L'Administració pública local no sempre en té cura ni ho entén com a quelcom propi, o en desconeix el valor. Si es volen rebre ajuts del tipus que siguin, fins i tot d'aquesta mateixa Administració local, és necessari tenir un NIF i un número de compte bancari. Per tant, s'obliga a l'erecció d'una entitat de tipus associatiu per tal de protegir o, almenys, garantir la supervivència d'un element festiu amenaçat. N'és un cas il·lustratiu el del ball de bastons de Santa Maria d'Oló, al Bages, constituït en associació aquest 2013-2014, quan portava més de cent anys actiu sense haver tingut aquesta necessitat de gestió. Perquè sense els papers i la forma organitzativa d'una associació no hi ha suport públic.

A part de casos concrets, com el de la Unió de Colles Sardanistes de Catalunya, fundada el 1958, fou en els anys vuitanta del segle passat quan s'articulà el moviment associatiu vers el seu estat actual. En aquell moment floriren tota una sèrie de coordinadores o federacions impulsades amb un doble objectiu: legalitzar una situació, de fet, nascuda poc abans amb l'adveniment de la democràcia, i coordinar esforços entre els mateixos associats per a obtenir fons i reconeixement per part del poder polític del moment. Però no únicament foren els 'actors' en el camp els interessats a fer-ho sinó que la mateixa Administració s'hi mostrà interessada. Podem il·lustrar-ho amb dos exemples.

El 12 de juny del 1981 es reuniren els representats de diversos grups de balls de bastons per a tractar assumptes del seu interès, principalment relacionats amb l'organització de les trobades de bastoners de Catalunya.⁶ Al final de l'acta de la reunió es parlà de «la proposta de la Generalitat de fer una Federació o Agrupació de Bastoners de Catalunya».⁷

En aquelles dates es constituïa la Coordinadora de Trabucaires de Catalunya i es decidia que «en Toni Moliné seria el vicepresident donada la seva proximitat als centres de decisió política, per si es tenia de tramitar qualsevol qüestió».⁸

Queda clar que existia un interès recíproc entre els grups festius i el mateix poder polític perquè cristal·litzés un nou ordre associatiu, tot i que amb intencions diferenciades. Els uns per a poder exercir un control més proper i acurat sobre els segons; els segons per a poder pressionar i obtenir recursos dels primers. Tot això, és clar, conjugat amb altres intencionalitats i connotacions, convé no oblidar-ho.

A la primera dècada del segle XXI es fa un pas més enllà i apareixen noves iniciatives per a aglutinar aquestes associacions de segon grau nascudes vint anys abans. Que sapiguem, en foren dues: la ja desapareguda Confederació d'Agrupacions de Cultura Tradicional Catalana (formada per bastoners, geganters, trabucaires, tres toms, sardanistes, falcons, gossos d'atura, balls de gitanes i esbarts) i l'Ens de Comunicació Associativa que, amb major èxit, ha acabat absorbint les entitats membres de la primera confederació i engrandint-se amb

6. En aquell moment encara no se'ls anomenava amb el terme 'nacional'. Aquesta organització seria el germen per a constituir la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya fundada el 1985.

7. Vegeu l'acta de la reunió del 12 de juny del 1981 de l'Arxiu de la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya.

8. Vegeu la pàgina web de la Coordinadora de Colles de Trabucaires de Catalunya, secció Coordinadora <<http://www.trabucaires.cat/ca/coordinadora.html>> [consulta: 10-vi-2014].

9. Veg. la pàgina web de l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català, secció Ens, Objectius, <<http://www.ens.cat/seccions/objectius>> [consulta: 10-VI-2014].

10. Veg. la pàgina web de l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català, secció Ens, Compromís, <<http://www.ens.cat/seccions/compromis>> [consulta: 10-VI-2014].

El polític sempre ha volgut donar als administrats allò que volen, ni que sia per ser reelegit.

l'adhesió de moltes altres de signe divers, i ha acabat conformant una entitat heterogènia en la qual té cabuda des de la maçoneria fins al pessebrisme, passant pel bestiar festiu.

Repassant-ne el web destacarem un dels seus objectius que ens sembla fonamental per donar coherència a aquesta història: «Constituir un espai de relació amb les institucions públiques i privades per tal de fer possible que el món associatiu cultural català tingui cada vegada una major consideració i incidència en la societat catalana».⁹ També destacarem el segon punt del document de compromís que apareix al mateix web: «Que cal donar a conèixer les tradicions, el model de país, el tarannà propi en continu procés d'evolució, per tal de [sic] que tothom pugui conèixer-el [sic], fer aportacions i fer-se'l seu».¹⁰ Així, doncs, des d'un doble vessant es constitueix com a *lobby* de pressió («espai de relació amb les institucions públiques i privades») i com a element positivitzador de l'activitat tradicional, i se'n reconeix, per tant, el procés d'evolució de bell antuvi.

Instrumentalització per part del poder

La classe política manxa des de fa uns anys cap aquí, perquè el clientelisme sempre ha donat vots i, en definitiva, el polític sempre ha volgut donar als administrats allò que volen, ni que sia per a ser reelegit. L'indult de Barrabàs és molt més rendible políticament que el de Crist. Si cal, es canvia el nom de la Direcció General, no pas les seves línies d'actuació. I encara d'altres administracions, com ara alguna diputació que ofereix ben sovint sis-cents euros l'any per qualsevulla activitat, han estat categòricament pitjors, en atorgar subvencions a qualsevol projecte que s'hi presentés, independentment de la vàlua, la rigorositat, l'interès o la conveniència a nivell de l'estat de les iniciatives festives del país. D'aquesta manera, s'ha fomentat amb escreix una manera de funcionar per associacions, no per festes ni per les comunitats humanes que les fan i gestionen d'acord amb els mateixos municipis i les confraries o gremis, els quals, en definitiva, les havien mantingut i costejat tota la vida.

Aquest associacionisme ha mogut el seu principal actiu de poder, és a dir, el gran capital humà que té pel que fa a quantitat de membres i socis, com un ariet cap als poders de l'*establishment* governant, que obliga sense cap tipus de violència a l'atorgament de quantioses subvencions, ja que el codi del populisme sol ser, per desgràcia, l'únic que entén bé la classe governant. Una massa crítica de gent interessada —per exemple— a passar el temps construint-se uns gegants en forma de ratpenat o de rovelló¹¹ i construint-se un seguit d'entramats de festes a mida per lluir-los i intercanviar-los amb d'altres poblacions amigues és un factor que no es pot atacar —entengueu deixar-se de subvencionar—, ni que des dels sectors tècnics dels organismes que gestionen s'advertís del sovint poc interès de fons que té aquest fenomen per al patrimoni cultural del país.

Així, doncs, del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del 1993, s'ha passat a la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals, del 2013, en una denominació, d'entrada, molt eloqüent de deixar a l'administrat que faci el que vulgui amb la seva cultura popular. Almenys en canviar el nom de l'antic CPCPTC es fou terminològicament honest. Ben mirat, l'acció aniria en la línia d'allò que és l'Ens: una macroentitat que engloba allò que sembla «cultura tradicional i popular» ajuntat en un *totum revolutum* amb l'associacionisme (recordem-ne l'heterogeneïtat dels membres). Al cap i a la fi, fa la sensació que l'Ens sigui el mateix que la Direcció General però sense els diners per a atorgar subvencions ni poder normatiu.

Ara sí, ara no

Sovint hem sentit dir —també a la classe política que ocupa els càrrecs afins— que mai la cultura tradicional i popular havia gaudit de tanta salut com avui. Ens sembla del tot fals: mai aquelles manifestacions tradicionals havien suscitat tant d'interès perquè mai no havien estat tan allunyades com ara del *modus vivendi* que portem les persones d'avui, almenys conceptualment.¹² Altra cosa és la qualitat d'aquest interès,

11. Ens ha impressionat veure com a partir d'ara ja tot 'és possible' i res no 'està per fer': dissabte 14 de juny del 2014 a la manifestació «Tots som Escola» s'ha pogut veure un pop gegant enmig dels manifestants a la zona d'Arc de Triomf de Barcelona. No ens costa pensar —atesa l'alta qualitat tècnica de la peça pel que fa a la seva construcció— que un dia el veurem en cercaviles festives. El divertit del cas fou constatar com algun bromista parafrasejava l'eslògan de la concentració emprant el conegut «Tots som pops».

12. Abans d'entrar en la societat postindustrial les festes tenien un motiu de commemoració profundament arrelat en la consciència social (les elits del moment ja s'en-carregaven que fos així). A casa nostra, sobretot a partir del *desarrollismo* i de la societat del SEAT sis-cents, aquesta consciència es dilueix per a acomodar-se més en el *ludum* que no pas en el *festum* a què hem aHudit més amunt. Els gegants avui en dia interessen més en una trobada o la cercavila de la festa major que no pas a la processó de Corpus; ¿a qui li interessa el Corpus avui?

13. Malgrat que hi hagi darrerament algun gest tímida en aquest sentit. Vegeu la breu notícia sobre la reintroducció d'una petita processó de Corpus («en format reduït») a Berga titulada «Berga recupera la processó del dijous de Corpus», *Diari Digital Dberguedà.cat* (16-vi-2014), <<http://www.radioberga.cat/noticies/noticia.xsp?id=14299>> [consulta: juny 2014].

14. Vegeu el comentari a l'article de Jordi Bertran i Luengo del dia 10 d'abril del 2014 «Diables assetjats», *NaciólaFlama.cat*, *diari de Cultura Popular del Grup Nació Digital*, <<http://www.naciondigital.cat/laflama/opinio/8088/diables/assetjats>> [consulta: abril 2014].

que sovint és d'un to baix, que indaga amb molta superficialitat, en el millor dels casos, en el coneixement dels contextos i els significats de les coses per les quals s'interessa. Per exemple, mentre a Berga es tracten com a objectes de museu tots els utensilis i estris materials amb els quals es fa la Patum (tabal, vestimentes, caretes, imatgeria) ningú no reivindica clarament la celebració del ritual per excel·lència en què aquestes manifestacions prenen part: la processó.¹³ Per contra, hom s'acontenta amb una densa exhibició d'entremesos a la plaça, no pas poc emocionant, però innegablement reiterativa i mancada de la seva originària orientació pedagògica i catequètica. No diem que sia aquest un cas en el qual calgui incidir, perquè la supressió de la processó no fou feta ni amb nocturnitat i traïdoria ni sense disgust per part d'alguns berguedans, però no és tampoc menys cert que sovint moltes agressions al patrimoni immaterial comeses al llarg i ample de tot el territori català —algunes força recentment, per cert— resten impunes, tot i haver-hi una oficina encarregada d'aquestes qüestions, tal com hi ha una Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni, la qual hauria de denunciar i contraatacar qualsevol agressió a un monument artístic catalogat.

De les catalogacions i declaracions fetes als 'monuments' del patrimoni festiu català ja se'n queixava un treballador de la mateixa Administració pública:

Les declaracions institucionals de festes, posant-ne unes per damunt de les altres no serveixen ni serviran mai per res. Us ho dic jo, que sóc el tècnic que va realitzar els informes per a les declaracions patrimonials de l'Arboç i de Sitges, a més de moltes altres. Són només un invent dels polítics —negra i fatídica era Tripartita— per fer veure que reconeixien valors i feines: al capdavant res de res, fum i vergonya.

Totes les festes que el poble ha creat i mantingut són patrimoni d'aquest nostre país i són igualment respectables, sense necessitat de medalles ni honors. El que necessiten és llibertat i respecte per poder desenvolupar-se sense ingerències de l'administració.¹⁴

Per tant, opinem que des de les institucions s'ha optat molt sovint —i això val tant o més per als ajuntaments i diputacions—

més aviat per la captació de fidelitats que no pas per la salvaguarda d'aquest patrimoni immaterial o la seva preservació, divulgació ben feta o estudi seriós.

Els valors democràtics, no obstant això, són exaltats per tothom; només faltaria. El problema és quan i com s'implanta o no aquesta democràcia. I és que a l'hora de declarar o intervenir un edifici o un quadre malmès no es fa un referèndum a la ciutadania, mentre que el destí de les celebracions es posa en mans del poble lliure d'ingerències de l'Administració, tant si aquell assumpte li resulta d'interès com —va, siguem durs— si està disposat a substituir avui mateix Tots Sants pel seu anhelat Halloween. Si són els tècnics qui decideixen si la catedral de Barcelona és o no és un monument catalogat i què s'hi pot fer i què no, no som precisament els mateixos —el conjunt del poble de Catalunya— els titulars de les festes i de tot el patrimoni immaterial que hem rebut dels nostres avantpassats i que recreem a cada moment? Per què el poble, sovint a la deriva —sobretot avui en el temps de la globalització, fàbrica ingent d'ignorants—, ha de portar el timó del destí de les seves festes més valuoses mentre que una radiografia degudament expertitzada i científicament interpretada pels tècnics competents és la que determina si la policromia amagada d'una valuosa talla romànica mereix ser redescoberta o no?

Queda clar aquest *laissez faire, laissez passer* —una no-intervenció ben democràtica per part de l'Administració— en les declaracions dels polítics responsables d'aquests departaments. En paraules de Lluís Puig, director general de la DGCPAIAC: «Si de cop no hi hagués gent disposada a cantar caramelles, el Govern no podria obligar a cantar-ne. No podem manar què cal fer i què no»,¹⁵ és cert. Però no és menys cert que, segons la mateixa premissa, no podem aturar la degradació d'una escultura de fusta afectada pel corc i condemnada a la desaparició, ja que així la natura ho ha decidit.

Així, doncs, un element festiu important pot, si cau en mans destraleres, degradar-se en pocs anys, tot i tenir ajuts quantiosos; només cal una bona política de no-intervenció i un gestor deficient i ignorant al capdavant. Aquell canvi pro-

Un element festiu important pot, si cau en mans destraleres, degradar-se en pocs anys, tot i tenir ajuts quantiosos.

15. Veg. «Lluís Puig: La sort de la cultura popular és que és poc dirigible», entrevista al director general de Cultura Popular, Lluís Puig i Gordi, del dia 9 d'abril del 2013, *NaciólaFlama.cat*, *diari de Cultura Popular del Grup Nació Digital*, <<http://www.naciodigital.cat/laflama/noticia/1053/lluís/puig/sort/cultura/popular/poc/dirigible>> [consulta: març 2014].

Per arribar a la festa patrimonial ens falta una cosa: ritus, mites, creences.

posat i realitzat potser amb la millor intenció del món pot esdevenir, de vegades, una intervenció altament destructiva i que altera de manera greu el significat de fons. O, almenys, visualitza de manera evident que aquell element ja no es concep regit pels preceptes i la intencionalitat originals, i sí per uns de nous, ben diferents, i que podrien igualment regir un parc d'atraccions o una concentració de *choppers* (*moters*). De fet, valgui aquest exemple per dir que el patrimoni és un element cabdal, però no l'únic: una trobada de *moters* amb vehicles actuals només es diferencia del ralli d'època de Sitges en el fet del valor patrimonial i històric dels vehicles concurrents. Per arribar a la festa patrimonial ens falta una cosa: ritus, mites, creences. Perquè els sentiments podien ser-hi ja d'entrada, a la trobada de motos.

Però d'altra banda, com que tots som iguals i tenim els mateixos drets, qualsevol persona que tingui un projecte personal a fer, sia bo, mediocre o d'un gust o intencionalitat més que dubtoses, en té prou a crear una entitat i pujar al carro de les subvencions. La política més habitual, la del *café para todos*, farà la resta, ajudant que el somni individual —recalquem aquest caràcter individual, perquè és molt propi del segle XXI— esdevingui realitat. És així com el territori s'ha omplert, amb la connivència de l'estament polític i cultural, de manifestacions festives d'un gust o una tradició més que dubtosa, com les *batucades* o *timbalades* amb ritmes originaris del Brasil, àdhuc quan s'acompanya les figures d'uns gegants concebuts per a uns usos, ai las, molt diferents en gust, en temps i espai. Per tant, apareixen espècies invasores, i a més, aquestes proliferen a velocitats realment vertiginoses. No cal ser presencialment a una d'aquestes manifestacions per tal de replicar-la a casa: n'hi ha prou de visualitzar els nombrosos enregistraments audiovisuals que els mateixos actors, cofois de la seva obra, ens brindaran per tots els canals 2.0 disponibles.

Festes, festetes i manillars de bicicleta

Gosàriem dir, doncs, que hi ha hagut —segons el nostre parer— una excessiva valoració dels valors de la cultura popular,

d'entendre d'una manera força particular què surt del poble i què no. Una iniciativa que aconsegueix quòrum no ha de ser necessàriament una iniciativa convenient o saludable per a una festa amb pretensions de patrimonialitat. Hem viscut situacions que expliquen el que diem. Posem-ne un exemple: la festa de Moros i Cristians de Lleida, que sustenta la seva raó d'existir, tal com encapçala la seva pàgina web, en el fet que «Lleida és la ciutat on s'han documentat els **orígens més antics de les festes de moros i cristians**. Així queda registrat documentalment el **1150**, mesos després que el comte de Barcelona i príncep d'Aragó, Ramon Berenguer IV, fes entrar la bandera cristiana a la *Madina Larida* musulmana».¹⁶ No se'ns acudiria menystenir aquesta festa, menys encara per la seva alta participació i moviment econòmic que afavoreix, però tampoc no trobem raonable que es justifiqui per l'acceptació acrítica d'unes referències aportades per Joan Amades que ara es demostren falses.¹⁷ Tampoc no s'hauria de deixar de tenir en compte que, en el moment de la ins-tauració d'aquesta festa, hagués existit en el passat un ball de Moros i Cristians en aquella ciutat (que poc o res tenia a veure amb una nova festa), que exhibia una estètica calcada a les actuals festes de Moros i Cristians valencianes i al qual se li han acomodat valors políticament correctes pels temps que corren: «Una de les característiques pròpies de la Festa de Moros i Cristians de Lleida és l'alternança de triomf i der-rota entre les comparses mores i cristianes.»¹⁸ Resulta com a mínim sorprenent aquesta característica, quan aquesta mena de batalles festives acabaven amb la victòria, naturalment, cristiana, la del 'nosaltres' en front dels moros, els 'altres'.

Un altre problema greu ha vingut provocat pel que sovint ha estat un mal paper de les anomenades 'coordinadores' o 'agrupacions de colles' (balls de bastons, de diables, de gegants i moltes altres) a nivell nacional, a l'hora d'arbitrar o regir un determinat àmbit, així com a l'hora de fer d'intermediàries amb l'Administració. Aquestes coordinadores han potenciat les manifestacions festives del seu àmbit de competència entenent-les la majoria de les vegades únicament com un element socialitzant i unificador i molt poc sovint com un element a protegir.

16. Veg. la pàgina web de la festa de Moros i Cristians de Lleida, <<http://www.miclleida.org/>> [consulta: 11-VI-2014]. Respectem les negretes de l'original.

17. Àngel VALLVERDÚ i ROM, Daniel VILARRÚBIAS i CUADRAS i Pau PLANA i PARÉS, *Contents i enganysats: Ball de bastons, ball de diables, moros i cristians i les noces de Ramon Berenguer IV*, en premsa.

18. Extret de la pàgina web de la festa de Moros i Cristians de Lleida, <<http://www.miclleida.org/>> [consulta: 11-VI-2014].

Aquestes agrupacions i coordinadores han actuat sovint com a fervents defensors de l'activitat cultural que representen, però al mateix temps la seva voluntat aglutinadora ha desencadenat un seguit d'unificacions pel que fa al funcionament de les colles, atacant-ne, sense saber-ho, la seva diversitat. Valgui, per exemple, el fet de contemplar com si fos obvi que uns gegants aniran acompanyats d'un nombre de grallers que oscil·la entre quatre i deu, que els diables fan sistemàticament enceses conjuntes o que els balls de bastons o de pastorets dansen tots amb la mateixa melodia, fet que en les trobades —sovint sense cap altre valor que el d'un mostrar i catàleg descontextualitzat— ha arribat a desencadenar propostes de fer «una pavana conjunta» al final de tot o de fer «tots alhora el pont i la bóta», sense pensar si totes les colles realitzen el mateix ball.

Per a il·lustrar-ho podem fixar-nos en la XXXIX Trobada Nacional de Bastoners de Catalunya que tindrà lloc enguany a Sant Adrià de Besòs, organitzada pels Bastoners de Sant Adrià de l'Esbart Dansaire Sant Adrià. En una comunicació als grups de ball de bastons afiliats a la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya els organitzadors comunicaven que al final de l'acte es faria un ball conjunt de totes les colles participants amb una mateixa música i coreografia pròpia de cada grup.¹⁹ La música en qüestió no és altra que una adaptació per a grup de grallers d'un tema de moda de la cantant Beyoncé que porta per títol *Bastoncé*. L'argument aportat pels instigadors: «S'ha encarregat al Grup *Els Laietans* la composició d'una melodia que “barregés” modernitat amb tradició.»²⁰ Continua una mica més avall la comunicació: «Sant Adrià de Besòs és un municipi que té, o millor dit, no tenia una tradició bastonera, nosaltres som una colla de només 5 anys.»

Ens trobem, doncs, davant d'un cas d'ignorància creativa, si se'ns permet, 'de manual'. El ball de bastons organitzador té un bagatge curt, cosa que no hauria de representar cap problema si no fos perquè basa el seu repertori musical, coreogràfic, organològic i d'indumentària en l'adopció d'elements d'altres tradicions bastoneres. Una vegada més es

19. La pràctica no és pas nova ja que la podem remuntar, com a mínim, al 1992.

20. Deixarem deliberadament a criteri del lector si es pot considerar composició d'una melodia l'adaptació d'una altra que ja existia.

recorre al suat «barrejar modernitat amb tradició» per a justificar el no-saber, la broma per la broma i la provocació per la provocació.²¹ La Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya, com a coorganitzadora de l'acte, fa mutis i es guardarà prou de contradir, almenys públicament, els seus associats.

Com que, en general, s'imposa una autogestió des del punt de vista econòmic, una solució molt senzilla i efectiva ha estat la d'«avui tu i demà jo». El cas dels castellers, avui quasi més aviat una lliga de futbol que una manifestació festiva,²² ha vehiculat a través de les colles de segona categoria una massificació excessiva de les trobades i actuacions. Es passa per la diada de la cada colla, per cada fira local respectiva i la cloenda de la temporada, de manera que s'acudeix a actuar gratuïtament a cada població de manera rotatòria entre les colles amigues i les actuacions es multipliquen —com a mínim— per un nombre equivalent al nombre de colles concurrents. Si un dia s'hi balla la polca d'Ours, això es repetirà el dia següent, sense cap mirament, a la població de torn. I en dos anys s'haurà escampat com una taca d'oli i, encara més, amb la fugacitat 2.0 pròpia d'avui, en quatre anys serà tingut per costum i en deu, per tradició.

D'aquesta manera, les festes i les celebracions del calendari festiu es sufragaren amb diners públics fins a finals de la primera dècada del segle XXI amb una freqüència poc desitjable, ja que la crisi ha permès observar com solament subsistien aquelles per les quals la gent restà disposada a fer un autèntic esforç de sosteniment. Això, tanmateix, no és garantia de cap interès patrimonial. Com ja hem dit, qualitat i quantitat no sempre van agafades de la mà.

I qui ets tu per a contradir-ho?

Que es construeixi, posem per cas, una guita a la manera berguedana és reprobable, però s'ha de permetre ni que sia per llibertat d'expressió. El problema ve també quan hom no ha entès perquè Berga construí unes guites, les quals encara avui tenen —com ahir— la doble funció de significar quelcom i de ser una eina per al joc del foc lúdic. El proble-

21. No podem evitar que ens vingui al cap un dels lemes del gran *tamborilero* salmantí Àngel Rufino de Haro 'El Mariquelo': «Para crear hay que conocer.»

22. «Els castellers són el bàisbol del folklore», es digué al conegut programa radiofònic d'humor *La Competència* de RAC1 el 9 de juny del 2014.

Com ja hem dit, qualitat i quantitat no sempre van agafades de la mà.

Els propis actors que realment fan la festa a peu de carrer s'han acomodats en la política perversa de la subvenció —no els ho retraiem atès que són/som producte de la dinàmica instaurada—.

ma ve quan la fotocòpia només transcriu en la seva impressió aquesta part lúdica, però no té en compte que la Patum està escrita sobre vitella de xai, no sobre un paper de diari *rogné*. I el suport del document, tant el pergamí com el paper verjurat, diuen coses sobre el document i la societat que el creà. En canvi, el paper de diari té, a més, una vida estimada molt curta: ell sol es va acidificant i esdevé trencadís. En aquest model *fotocopiat* —o creat sense una base que li doni coherència—, els referents no són clars, i el joc pur i dur sense cap altra significació passa de moda. ¿Qui recorda ara les consoles de videojocs de principis dels noranta?

És aquí on arriba el problema, qui pot tenir criteri ni força suficient per a contradir-ho? Qui pot gosar portar la contrària a aquest 'tot s'hi val'? Creiem que sí, que hi ha qui ho pot fer i, de fet, ho fa, per mal que moltes vegades les elits il·lustrades acabin per fagocitar-lo i els actors 'a peu de trinxera' per lapidar-lo.

No caldrà insistir gaire en el paper del poder polític com a comprador de fidelitats i calmant d'ànims. Ara per ara no sabem veure que un alt càrrec de l'Administració, posat a dit per una instància superior, sigui capaç d'encarar-se a un problema del tipus que ens ocupa i no acabi cedint a les pressions que li puguin venir tant de tècnics com d'actors per un tema, no ens enganyem, que ell troba menor.

D'altra banda, els tècnics al servei de l'Administració que, efectivament, sí que han assolit el seu càrrec mitjançant un procés de selecció, a priori, objectiu però massa vegades sense una formació adequada ni un coneixement prou profund de la realitat que li toca gestionar, han de torejar amb les pressions del polític de torn —recordeu el que acabem de dir sobre el seu paper— i les dels actors. Els mateixos actors que realment fan la festa a peu de carrer s'han acomodats en la política perversa de la subvenció —no els ho retraiem atès que són/som producte de la dinàmica instaurada— i veuen en l'Administració la *magna mater* proveïdora de fons per a la seva activitat, revestida socialment d'uns valors intrínsecs i d'un treball altruista. No negarem que moltes vegades hi ha en aquests actors la voluntat de fer quelcom per al seu poble

o la seva comunitat humana. Però de vegades això no és així. En tot cas, d'aquesta visió que es resumiria com un «encara gràcies que fem això» se'n sol derivar el fet que aquests actors es puguin sentir legitimats per a qualsevulla activitat sense dret a la crítica per part d'altri. No fa gaire llegíem a les xarxes socials un comentari crític, i no poc irònic, a propòsit de la controvèrsia suscitada per la (mala) actitud d'un grup d'armats durant la darrera Setmana Santa. Aquesta actitud poc respectuosa dels armats que no devien tenir gaire clar què feien fou criticada per gent del seu mateix poble i ells s'excusaren amb un seguit de subterfugis, els quals foren contradits així:

«Ho faig desinteressadament.
 Ho faig pel poble.
 Ho faig perquè fa més festa.
 No tens cap dret a criticar-me.»
 Vet aquí l'Evangeli del Mediocre.

Finalment, entre la posició d'uns i altres, queda el moviment associatiu. Una figura que massa vegades ens sembla etèria, a l'estil del 'patrimoni immaterial' que anomenàvem més amunt, però que està formada (i dirigida) per persones de carn i ossos, amb una intencionalitat i unes accions concretes, que maldaran per influir entre polítics, tècnics i actors per a convèncer-los de les bondats del seu projecte. Unes vegades, situant-se més a prop dels actors —els quals, teòricament, serien els seus propis clients— per a pressionar polítics i tècnics en patrimoni; altres, situant-se a tocar dels polítics per a convèncer els seus 'clients' de la conveniència d'alinear-se amb el poder en defensa dels seus plantejaments degudament reelaborats i servits.

No fugirem d'estudi i reprenem la pregunta que encapçala aquest darrer apartat. Hem obert l'article reconeixent que cal reflexió, debat i autocrítica per part de tots els implicats en el problema i amb aquesta intenció el clourem. Convé que tots facin (fem) concessions i siguem capaços d'arribar a un consens que ens permeti acomodar les respectives postures, per mal que ara per ara siguem pessimistes sobre la possibilitat

**Convé que
 tots facin (fem)
 concessions i
 siguem capaços
 d'arribar a un
 consens que
 ens permeti
 acomodar les
 respectives
 postures.**

de canvis, almenys a curt o a mitjà termini. Els polítics poden arribar a ser capaços de dir 'sí' o 'no' sense tenir en compte les implicacions que aquest posicionament pot tenir sobre el guany o la pèrdua de vots? Els tècnics poden ser capaços d'admetre que el seu coneixement és limitat i que no tot s'ha de valorar d'igual manera? Els actors 'a peu de trinxera' poden reconèixer que no cal penjar l'etiqueta de 'tradicional i popular' per a justificar-se? Les associacions de segon grau (coordinadores i federacions) i de tercer grau com l'Ens poden ser capaces d'admetre que les activitats que porten a terme els seus associats no comporten necessàriament uns valors intrínsecs que les justifiquin?

